

Társadalmi egyenlőtlenségek az oktatásban

LAS 523

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
Egyenlőtlenségeket meghatározó dimenziók:.....	5
Családi háttér, a szülők.....	5
Életkörülmények, az otthon szerepe	6
Oktatási rendszer átalakulása:	6
Iskolai körzethatárok	7
Iskolák között különbségek	8
Iskolai rendszer napjainkban	8
A szabad iskolaválasztás bevezetése és következményei	10
Mátraterenye.....	12
Kompetenciamérések: Mátraterenye és Mátranovák	17
Gyerekesély program	21
Összegzés	23
Hivatkozott irodalmak	25

Bevezetés

Mindennapi életünk során nagyon különböző társadalmi csoportokkal találkozunk, akiknek esélyei, lehetőségei a mindennapi boldogulásra nagyon különbözőek. Kutatásom során szeretném feltárni ezeket az egyenlőtlenségeket és egyik legfontosabb aspektusát, az oktatást. A mindennapokban meg tapasztalhatjuk, hogy az oktatás nem mindenki számára biztosít egyenlő esélyeket, csak és kizárólag tanulással és szorgalommal nem lehet sikereket elérni. Az iskolai sikerességnek különböző gátjai lehetnek. Egyrésztől vannak, akiket etnikai diszkrimináció sújt, és szociális hátrányokkal kell szembenéznük, másrésztől felmerül az oktatási rendszer nem megfelelő működése, többek között az iskolai szegregáció is. Az iskolai szegregációnak különböző hatásai lehetnek: egyrészt befolyásolja a társadalmi osztályok közötti kapcsolatokat, másrészt a már említett iskolai teljesítményekre is negatív hatással van.

Az integrált körülmények között tanuló diákok már általános iskolás koruktól kezdve meg tapasztalhatják, hogy vannak más társadalmi vagy etnikai csoporthoz tartozó gyerekek is, így számukra a későbbiekben sokkal természetesebb és könnyebb lesz az együtt élés, mint akik szegregált körülmények között tanulnak. A nemzeti politikai közösség nem teljes, hiszen vannak, akik azon kívül rekedhetnek. Legtöbb esetben ebből a közösségből a társadalom szegény, hátrányos helyzetű etnikai kisebbsége szorul ki. Kérdés azonban, hogy az integráltan oktató iskolákban valóban létrejön-e szoros kapcsolat vagy barátság két vagy több másik társadalmi rétegből származó diák között? Kérdés az, hogy az iskola képes-e elősegíteni a társadalmi és etnikai választóvonal átlépést a diákok között.¹ Csak megteremti a feltételeket az integrált oktatás segítségével, de a többi a gyerekeken múlik. Clotfelter aki az amerikai iskolai deszegregációval foglalkozott úgy véli, hogy sokkal fontosabb az, hogy az iskolán kívül, a szabadidő eltöltése alatt milyen kapcsolatokat építünk ki más társadalmi vagy etnikai csoportokhoz tartozó egyénekkel. Így faji sztereotípiáktól mentesen jöhetnek létre kontaktusok az iskolákon kívül is.² Az iskolai szegregáció jelentősen befolyásolja az iskolai teljesítményeket, ahogy az is, hogy milyen társadalmi helyzetből érkeznek a gyerekek. Általánossággal kijelenthető, hogy a szegregált iskolákban az oktatás színvonala alacsony, amely együtt jár azzal, hogy alacsony státuszú családok gyermekei tanulnak itt. Hogyan is

¹ Kertesi Gábor - Kézdi Gábor: Általános iskolai szegregáció Magyarországon az ezredforduló után. Az iskolai szegregáció mint társadalmi probléma, Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézet, 2009

² Clotfelter, Charles T (2004): After Brown. The rise and retreat of school desegregation Idézi Kertesi Gábor - Kézdi Gábor: Általános iskolai szegregáció Magyarországon az ezredforduló után. Az iskolai szegregáció mint probléma, Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézet, 2009.

alakult ki ez a helyzet? Azokban az iskolákban ahol erősen szelektálnak a diákok között, a legtöbb esetben képesség szerint teszik azt. A képesség alapján történő szelektálás pedig magával vonzza a társadalmi és etnikai szelektálást is. A szegény családok hátrányos helyzete és gyermekeik iskolai teljesítménye között szoros összefüggés mutatható ki. A családi körülmények nagyban képesek meghatározni a gyermek iskolai sikerességét és jövőbeni életútját. A szegényebb családokból származó gyerekek már az általános iskolai tanulmányaikat megkezdve hátrányokkal indulnak jobb helyzetben lévő társaikkal szemben. Ezért is nagyon fontos az otthoni szocializáció, hiszen ez alapozhatja meg az iskolás éveiket és erre nem csak a romákat érintő problémaként kell tekinteni, hanem más alacsony iskolai végzettséggel rendelkező szegény családok esetében is fennáll. ³

Elmondható, hogy ha hátrányos helyzetű, rosszabb képességű diákok szegregált körülmények között tanulnak úgy az iskola oktatásának minősége is csökkenni kezd, mert megnő azoknak a diákoknak a száma, akik tanulási problémákkal küzdenek. A tanulási nehézségekkel küzdő tanulók miatt a tanárok alább engedik az elvárásokat, és a problémák kiküszöbölésére fókuszálnak az alapvető fontosságú követelmények helyett. Azonban fontos a diákok hozzáállása is, hiszen nem biztos, hogy képesek a tanárokkal együttműködni. Aktív ellenállásba kezdenek és ez által többi társukra is negatív hatást gyakorolnak. Ezen nehézségek felmerülése nagyban kihat a pedagógusokra is, hiszen a többszörösen felmerülő gondokkal munkájuk is megsokszorozódik. Viszont javadalmazásukban ezt nem egyenlítik ki megfelelően. Ennek két következménye lehet, egyrészt engednek az oktatás minőségéből vagy iskolát váltanak. Ha a jobb képességű tanárok ott hagyják a szegregált iskolát helyükre gyakran rosszabb képességű tanárok kerülnek, ami még tovább ronthatja az iskola minőségét és megítélését. ⁴

Dolgozatomban az oktatás területén kialakult egyenlőtlenségeket szeretném bemutatni. Melyek azok a tényezők, amelyek meghatározóak egy iskoláskorú gyermek életében? Ennél a kérdésnél elsősorban a család és a lakóhely szerepére szeretnék kitérni. A szabad iskolaválasztás jogának bevezetésével milyen különbségek alakultak ki az iskolák között és azokon belül? Az oktatási intézmények közötti differenciálódást és a diákok közötti

³ Kertesi Gábor-Kézdi Gábor: Általános iskolai szegregáció Magyarországon az ezredforduló után. Az iskolai szegregáció mint társadalmi probléma, Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézet, 2009.

⁴ Kertesi Gábor-Kézdi Gábor: Általános iskolai szegregáció Magyarországon az ezredforduló után. Az iskolai szegregáció mint társadalmi probléma, Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézet, 2009.

egyenlőtlenségeket egy település példáján keresztül fogom bemutatni, összehasonlítva azt a szomszédos iskola helyzetével.

Egyenlőtlenségeket meghatározó tényezők

Családi háttér, szülők

A családi közeg a gyermek elsődleges szocializációs színtere, ez tölti be a gyermek számára legfontosabb szerepet, funkciót élete során. A szülők példát mutatnak gyermekeiknek az élet minden területén és jelentősen meghatározzák lehetőségeiket is. Így a család rendelkezésére álló erőforrások létfontosságú szerepet töltenek be. Egy szegény hátrányos helyzetű család esetében, ahol a szülők iskolázottsága is alacsony, a gyermek számára biztosított lehetőségek is minimálisak, amelyek kihatnak iskolai sikerességükre. Jelen iskolai rendszerben a gyermekek újratermelik szüleik iskolai végzettségét, azaz az alacsony iskolai végzettség generációról-generációra továbböröklődik.

Kérdés azonban, hogy a hátrányos helyzetű roma gyerekek esetében okolható-e csak és kizárólag a család az iskolai sikertelenség miatt? A roma gyerekek egy részének esetében megfigyelhető a többségtől eltérő családi szocializáció és tanulási motiválatlanság, sajátos nevelési stílusuk, kultúrájuk különbözik a többségi társadalomban megszokott normáktól. Ezeket a kulturális, szociális különbségeket az oktatási intézmények sokszor nem veszik figyelembe és ezzel megnehezítik az iskolai helyzetüket.⁵ A tanulási „motiválatlanság” az iskolában megélt sorozatos kudarcok és kirekesztettség érzetének következménye.⁶

Sok szülő szeretné, hogy gyermeke jobb, magasabb iskolázottsággal rendelkezzen, mint ő maga. Azonban egy hátrányos helyzetű, alacsony iskolázottsággal rendelkező család sok esetben bármennyire is szeretné, nem tud megfelelő lehetőségeket kínálni gyermekének ahhoz, hogy magasabb társadalmi csoportba kerüljön. Nem tudják a szükséges tudást átadni gyermekeiknek, hiszen ők maguk sem rendelkeznek vele. A roma gyerekek esetében az oktatás terén egyedül az általános iskola befejezése mutat javuló tendenciát, de a továbbtanulást tekintve nem történt pozitív irányba történő fejlődés. Az esélyegyenlőtlenség

⁵ Forray R. Katalin – Hegedűs T. András: Az együttélés rejtett szabályai. Egy cigány csoport sikerének mértéke és ára egy iskolában In: Romák és oktatás, Iskolakultúra, Pécs 2001.,-

Kende Ágnes: A kudarcok okai In: Romák és az oktatás, Iskolakultúra, Pécs 2001. 66. p.

⁶ Kende Ágnes: A kudarcok okai, Tanulási motiváció 68. p., Iskolakultúra, Pécs 2001. In: Romák és az oktatás Iskolakultúra, Pécs 2001.

8. osztály után érzékelhető igazán. A roma gyerekeknek 50-szer kisebb esélye van a középiskolai végzettség megszerzésére, mint a nem roma gyerekeknek.⁷

Életkörülmények, az otthon szerepe

Az otthon a családhoz hasonlóan, egy biztos háttérrel jelent a gyermek számára. Így maga a környezet, az életkörülmények is nagy befolyással bírnak.

A mélyszegénység olyan probléma, amely nem csak a romákat érinti. A szegény családokról általánosságban kijelenthető, hogy jelentős részük hátrányos helyzetű településeken él, ezt még tovább fokozza, hogy gyakran a települések szegregált részein. Itt sok esetben még az alapvető infrastruktúra sincs kiépítve, nincs vezetékes ivóvíz, csatorna, gáz, ami a lakáshatási körülményeket is negatívan befolyásolja. Ha nincs bekötve a házba víz, akkor nincs fürdőszoba és WC sem. A gyermek számára a tisztálkodás, vagyis a higiénia alapvető feltételei sem adóttak. A rossz minőségű lakások a tanulás gátjai lehetnek. A lakás felosztása nagyon fontos szempont ahhoz, hogy a gyermek számára a tanuláshoz, házi feladat elkészítéséhez adott nyugodt tér rendelkezésére álljon. A szegény családok többségében a konyha többfunkciós szerepet tölt be. Nemcsak a főzés történik itt, hanem a mosakodás, társasági élet, vendégek fogadása is. Szegény családok esetében nagyon gyakran előfordul, hogy a gyermek nem rendelkezik saját szobával ezért csak a konyhában lenne lehetősége arra, hogy az asztalhoz leülve tanulhasson vagy elvégezhesse házi feladatát. De mivel a konyhában zajlik a család mindennapi tevékenysége, így gyakran onnan is kiszorul. Sok esetben a szülők alacsony jövedelme nem teszi lehetővé a tanuláshoz szükséges eszközök beszerzését, hiszen az alapvető dolgok megvásárlására is szűkös erőforrások állnak rendelkezésre. A tanuláshoz fontos eszközök, így például egy íróasztal vagy könyvek, ceruzák beszerzése már luxuscikknek számít. A gyermek az otthoni tanulás hiányában lemaradhat azon társaival szemben, akiknek biztosítottak az otthoni tanulás feltételei.

Oktatási rendszer átalakulása

A rendszerváltás megelőző időszakban az oktatási rendszer teljesen más képet mutatott, mint a mai. Átlátható és sokkal egyszerű volt mindenki, még a nem értelmiségi családok számára is. Azonban az iskolák közötti különbségek már ekkor érzékelhetőek voltak, de ezt nem kezelték nyilvánosan.⁸ A magyarországi oktatási rendszerről a mai napig

⁷ Kende Ágnes: A kudarcok okai, In: Romák és az oktatás Iskolakultúra, Pécs 2001, 65.p.

⁸ Andor Mihály-Liskó Ilona: Iskolaválasztás és mobilitás, Szocialista örökség, Iskolakultúra 1999.

elmondható, hogy szélsőségesen polarizálódott, jól tükrözi a társadalmi és területi egyenlőtlenségeket. Jellemző, hogy a magasabb társadalmi rétegbe tartozó szülők gyermekei elkülönülnek az alacsonyabb társadalmi csoportba tartozó társaiktól, a szegregáció pedig folyamatosan erősödik.

Iskolai körzethatárok

A lakóhely ahol élünk nagyon fontos szerepet játszik életünk során. Minél nagyobb, fejlettebb településen élünk annál több lehetőségünk van. Egy előnyösebb helyzetben levő település fejlettebb infrastruktúrával, modernebb intézményekkel, köztük újszerű, minőségi oktatási intézményekkel rendelkezik. Egy család lakóhelye nagyon fontos szerepet játszik az iskolaválasztásnál. Már a rendszerváltást megelőző időszakban szoros összefüggést mutatott egy adott település státusza és az oktatás színvonala, és ez a mai napig fennáll.

Az 1960-70-es években az általános iskolákat körzetesítették. Az osztatlan osztályokat megszüntették, először a felső majd az alsó tagozatokat is bekörzetesítették a kijelölt központi település iskolájához, ez együtt járt a település értelmiségi családjaival az elvándorlásával. A politikai döntés az aprófalvas településeket érintette a legrosszabbul. Olyan határokat húztak meg, melyek átlépésére nem volt mindenki számára lehetőség, ez alól kivételek voltak a jobb módú családok, akik megfelelő kapcsolatrendszerrel rendelkeztek. Az iskolák tanulójának társadalmi összetétele is megváltozott, és jól tükrözte a település társadalmi összetételét.⁹ A kisebb, elmaradottabb településeken gyengébb kínálatú iskolákba szorultak a szegényebb, főként roma diákok. A jobb módú, gazdagabb családok pedig magasabb színvonalú iskolákba írárták gyermekeiket.

A diákok közötti egyenlőtlenség kialakulása már általános iskolában elkezdődött. Hiszen egy elmaradott, hátrányos helyzetű településen tanuló diák számára nem volt ugyanolyan minőségű oktatási színvonal biztosítva, mint egy városi iskolában tanuló diák számára. Ez a későbbiekben, a továbbtanulásnál további hátrányokhoz, egyenlőtlenségekhez vezetett, hiszen egy középiskolai tanár jól tudta, hogy az általános iskolák között milyen színvonalbeli különbségek vannak illetve, hogy egy adott iskolából jött gyerek milyen tudással rendelkezhet. Az általános iskolai tanulmányi eredmények természetesen a későbbiekben lényegesen befolyásolják a középiskolai továbbtanulás irányát, azonban ezen felül az azonos osztályzatú gyermekek továbbtanulásában is lényegesek a különbségek.

⁹ Virág Tünde: Kirekesztve, Akadémia Kiadó, Budapest 2010.

Azonos tanulmányi eredménnyel az értelmiségi család gyermeke inkább a gimnázium felé irányul, a munkások gyermekei inkább a szakközépiskolák és a szakmunkásképző iskolák felé, a mezőgazdasági családból származó gyermekek pedig leginkább a szakmunkásképző felé, de sokszor nem is tanulnak tovább.¹⁰

Iskolák közötti különbségek

A differenciálódást csak növelte, hogy egy adott településen belül lévő iskolák között is volt különbség. Az 1970-es években a tagozatos osztályok megjelenése további egyenlőtlenségekhez vezetett. Tagozatos osztályokba főként az értelmiségi családok gyerekei kerültek be és kisebb arányban voltak a munkás, paraszt, családok gyermekei. Ezzel ellentétben a nem tagozatos iskolákban a munkás, paraszt családok gyerekei voltak nagyobb számban. „A tagozatos osztályok „rétegjellegét” persze nemcsak a szülői ambíciók alakították, hanem maguk a pedagógusok is, akik – saját érdekükből is – törekedtek a befolyásosabb szülők megfelelő partnereivé válni.”¹¹ Nyilvánvalóan itt a tanárok szakképzettsége is magasabb szintű volt, mint más iskolákban.

Az enyhén fogyatékosnak minősített diákok számra kisegítő iskolákat vagy osztályokat hoztak létre. Azonban feltűnő módon ezekben az iskolákban vagy osztályokban kimagaslóan magas volt a cigány tanulók száma. Úgynevezett „cigány osztályok” indításával is próbálták elkülöníteni jobb módú társaiktól a hátrányos helyzetű cigány gyerekeket. Ezekben az osztályokban tanuló diákoknak nem volt biztosítva a megfelelő minőségű oktatási feltétel, rosszabb képesítésű tanárok tanítottak és a követelményi szint is alacsony volt. Így a tanulási problémákkal küzdő gyerekeknek akármennyire is szükséges volt a magas szintű oktatásra a fejlődésükhöz, ez nem volt megteremtve. A gyerekek ez által további hátrányokhoz jutottak, a vegyes osztályokba való átlépés pedig lehetetlen volt számukra.¹²

Iskolai rendszer napjainkban

A rendszerváltás jelentős változásokat hozott a magyar oktatási rendszerben. Eddig egy erőskezdő pártállam birtokában volt az oktatás irányítása, amit a rendszerváltás után jelentős mértékben decentralizáltak és túlnyomó többségben az önkormányzatok kapták meg a helyi iskolák fenntartásának jogát. Ez főként a kistelepülések önkormányzatainak az

¹⁰ Andor Mihály-Liskó Ilona: Iskolaválasztás és mobilitás, Szocialista Örökség, Iskolakultúra 1999.

¹¹ Andor Mihály-Liskó Ilona: Iskolaválasztás és mobilitás, Szocialista Örökség, 8. p., Iskolakultúra 1999

¹² Loss Sándor: Egy csapásra, Cigány gyerekek útja a kisegítő iskolába, Beszélő 2001. január

<http://beszelo.c3.hu/01/01/08loss.htm>

életében hozta a legmeghatározóbb változást. Igaz nagyobb szabadsággal rendelkeztek az iskolák, de az anyagi erőforrások ettől függetlenül igen szűkösek voltak.¹³

A fenntartói változáson túl, további szerkezeti változásokat vezettek be az oktatásban: bevezették a normatív állami finanszírozási rendszert, szabad iskolaválasztást. Az iskolák fő célja lett, hogy gyenge kínálatú iskolákból magas státuszú iskolák közé emelkedhessenek, de ezzel együtt a fennlévő differenciák is érzékelhetőbbé váltak. Megjelentek a dezintegráció elemei, melyek az oktatás egészét befolyásolták és módosították. A normatív finanszírozási rendszer bevezetése az iskolák közötti „harcot” még élesebbé tette, hiszen az iskolák érdeke a minél nagyobb tanulói létszám volt ez pedig együtt járt az oktatási intézmények kínálatának növekedésével és fejlesztésével is. Egy család társadalmi helyzete tehát így továbbra is fontos maradt, hiszen egy jobb módú család ugyanúgy magasabb színvonalú iskolába szeretne volna járatni gyermekét. A szegényebb, hátrányosabb helyzetű, képzetlen főleg roma szülők azonban továbbra sem voltak képesek érdekeik érvényesítésére.¹⁴

Az iskolák elkezdtek a jelentkező gyerekek között szelektálni, az értelmiségi gyerekek a magasabb színvonalú iskolákba kerültek még a szegényebb gyerekek gyengébb iskolákba. Így a rendszerváltozás után a szabad iskolaválasztás miatt az iskolák színvonala közötti különbség és a tanulók esélyegyenlőtlensége növekedett, továbbra is meghatározó maradt, vagy még inkább fontossá vált a társadalmi helyzet. „Az iskolai szegregáció persze inkább következmény, mint ok: <a rendszerváltáshoz kapcsolódó gazdasági-társadalmi folyamatok eredményeként kialakult egy legalább 700 ezres létszámú, szélsőségesen marginalizálódott, a társadalom periferiáján tengődő, alacsony iskolázottságú, a munkaerőpiacról tartósan kiszorult, mélyszegénységben élő réteg, amelynek immár a harmadik generációja válik úgy felnőtté, hogy újratermeli szülei alacsony iskolázottságát, s ennél fogva esélye sincs arra, hogy rendszeres munkát találjon magának...>”¹⁵

¹³ Virág Tünde: Kirekesztve, Akadémia Kiadó, Budapest 2010.

¹⁴ Andor Mihály-Liskó Ilona: Iskolaválasztás és mobilitás, A demokrácia gyümölcsei., Iskolakultúra 1999.

¹⁵ Havas Gábor: Esélyegyenlőség, deszegregáció. In: Fazekas Károly – Köllő János – Varga Júlia (szerk.): Zöld könyv a magyar közoktatás megújulásáért 128. p., Ecostat, Budapest 2008.

A szabad iskolaválasztás bevezetése és következményei

Az elmúlt évek során az oktatás terén bekövetkező jelentős változások nem feltétlenül hoztak minden téren pozitív változást, hiszen az iskolai szegregáció folyamatosan nőtt az évek során.¹⁶

Amikor 90-es évek elején eltörölték a beiskolázási körzethatárokat és bevezették a szabad iskolaválasztást nem számítottak rá, hogy ez még nagyobb különbségeket teremthet az iskolák között. Kik élhetnek ezzel a lehetőséggel? Elviekben mindenki, gyakorlatilag azonban már nem.

A körzethatárok eltörlésével, a szabad iskolaválasztás jogával élve a szülő abba az iskolába írathatja gyermekét, amelyiket a legmegfelelőbbnek találja. Mint a rendszerváltás előtt, ugyanúgy napjainkban is meghatározó szempont, hogy mely településen található az iskola. Ugyanis a település státusza, elhelyezkedés nagyban meghatározza az iskola minőségét. Így az iskolák közötti különbségek egyre szembetűnőbbek, felfedezhetőbbek lettek. Az alacsony presztízzsel rendelkező iskolák általában olyan kisebb településeken, városrészeken találhatók ahol többségében alacsony társadalmi státuszú népesség koncentrálódik, ezen belül a cigány népesség felülprezentált. Tehát kijelenthető, hogy a cigány népesség és a szegregáció növekedése településtípusonként eltérő lehet. Ugyanígy az iskolákon belül a cigány tanulók száma és aránya is. Ez a szabad iskolaválasztás esetében az egyik legfontosabb szempont, ugyanis a jobb módú családok olyan iskolát választanak, ahol a hátrányos helyzetű, főként cigány gyerekek száma alacsony. Ezért sok esetben hiába van egy család lakóhelyén iskola, ha az nem felel meg az adott kritériumoknak, vagyis az iskola tanulóinak társadalmi összetétele nem megfelelő a családnak más iskolát választanak. A gyerekek így bejárásuk lesznek más település oktatási intézményébe. De ezt nem minden család teheti meg, hiszen a lehetőségeik korlátozottak és így nem élhet a szabad iskolaválasztás jogával.¹⁷

¹⁶ Havas Gábor-Zolnay János: Sziszifusz számvetése, Az integrációs oktatáspolitiká, 2011. június <http://beszelo.c3.hu/cikkek/sziszifusz-szamvetese>

¹⁷ Virág Tünde: Kirekesztve, Akadémia Kiadó, Budapest 2010.

A következő táblázat szemlélteti, hogy 2004 és 2010 között milyen a roma és a HHH tanulók átlagos aránya a településtípusok szerint (%)¹⁸

A település típusa	Roma tanulók aránya (%) 2004	Roma tanulók aránya (%) 2010	HHH tanulók aránya (%)
Megyeszékhely	64	58	8,2
Nagyváros	40	52	18,9
Kisváros	29	43	26,8
Nagyközség	41	56	41
Község	54	66	48,8
Összesen:	49	61	40,7

Forrás: EÖKIK kutatás 2010 In: Havas G. -Zolnay J: Sziszifusz számvetése

A táblázat jól mutatja, hogy a cigány tanulók száma minden településtípust eltérően érint. Az utóbbi időben a roma tanulói arány nőtt az iskolákban és ez alól egyedül a megyeszékhelyek kivételek. A HHH tanulói arány is eltérést mutat a települések típusai között. Legalacsonyabb arányban a megyeszékhelyeken, míg a legmagasabb arányban a kis- és nagyközségekben jellemző. Oka lehet ennek, hogy a cigány családok nagy része kiszorult a nagyvárosokból.¹⁹

Ennek következményeként a magasabb színvonalú iskolákba tehetősebb helyzetben lévő gyerekek járnak, míg alacsonyabb színvonalú iskolákba hátrányos helyzetű, jellemzően roma gyerekek. Egy képletes terepasztal modell segítségével próbálták a kialakult helyzetet felvázolni. „A tanszabadságra, a szabad iskolaválasztásra és a szektorsemleges normatív finanszírozásra épülő közoktatási szisztémát létrehozó jogalkotó egy olyan jelképes, vízszintes „terepasztalt” vizionált, ahová a versengő iskolák kirakják a maguk oktatási kínálatát, arculatát, krédóját, az iskolahasználók pedig – kezükben a normatíva lehívására jogosító jelképes voucherrel – kiválasztják a számukra megfelelő iskolát.”²⁰ Azonban a jelenlegi helyzetben nem stabil a terepasztal, vagyis egyenlőtlenség áll fenn. Ennek oka, hogy

¹⁸ Havas Gábor-Zolnay János: Sziszifusz számvetése, Az integrációs oktatáspolitiká, 2011. június <http://beszelo.c3.hu/cikkek/sziszifusz-szamvetese>

¹⁹ Havas Gábor-Zolnay János: Sziszifusz számvetése, Az integrációs oktatáspolitiká, 2011. június <http://beszelo.c3.hu/cikkek/sziszifusz-szamvetese>

²⁰ Havas Gábor-Zolnay János: Sziszifusz számvetése, Az integrációs oktatáspolitiká, 2011. június <http://beszelo.c3.hu/cikkek/sziszifusz-szamvetese>

a szabad iskolaválasztás egyik következménye, hogy még több szegregált iskola alakult ki. Hiszen míg eddig az iskolák szelektáltak a diákok között most már a szülők is válogathatnak az iskolák között. De ez a lehetőség nem mindenki számára adott. A nehezebb, szegényesebb körülmények között élő családok nem tehetik meg azt, hogy más helység iskoláiba járathassák gyermekeiket, nekik be kell érniük a saját településükön található iskolával, ami nagy valószínűséggel nem nyújtja a legmegfelelőbb szintű képzést. Ezzel pedig tovább termelik a gyerekek szülei alacsony iskolai képzettségét. A szegregáció csökkentése érdekében 2005-ben módosították a közoktatási törvényt. Cél az esélyegyenlőség megteremtése volt. Az iskolák szelekciós lehetőségét kívánták csökkenteni, a hátrányos helyzetű tanulók felvételi esélyeit pedig növelni. Így azokban az iskolákban ahol további felvételt hirdetnek kötelesek azokat a jelentkezőket felvenni, akiknek a lakóhelye, tartózkodási helye, az iskolával azonos településen található így a halmozottan hátrányos helyzetű tanuló felvételét csakis helyhiány miatt vonhatják meg. A további tanulók között pedig sorsolás útján döntenek.²¹

A következő részben két település, és annak iskolái példáján keresztül szeretném bemutatni, hogy a szülők a szabad iskolaválasztás jogával élve, hogyan képesek befolyásolni egy iskola helyzetét.

Mátraterenye

A Móra Ferenc Általános Iskola a Nógrád megyei Mátraterenye településen található. Az iskola fenntartója 2008-ig a Mátraterenyei Önkormányzat volt majd a Bátonyterenyei Kistérség Önkormányzatának Többcélú Társulásához került. Az új iskola neve: Bátonyterenye Kistérségi Általános Iskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény, amely 8 tagiskolát foglal magába: Bátonyterenyén 4 tagiskolát, Mátraverebély, Mátramindszent, Mátraterenye és Mátranovák iskoláit. Az intézmény székhelye Kisterenyén a Kossuth Lajos Általános Iskolában van. 2013-ban a mátraterenyei általános iskola előreláthatólag állami kézbe kerül.

Mátraterenye Budapesttől 115 km-re, Egertől 45 km-re fekszik. A legközelebbi város, a 20 km-re található megyei jogú város Salgótarján. Mátraterenye község három település részből áll: Homokterenye, Nádújfalu és Jánosakna. A központi településként szolgáló

²¹ Havas Gábor-Zolnay János: Sziszifusz számvetése, Az integrációs oktatáspolitiká, 2011. június <http://beszelo.c3.hu/cikkek/sziszifusz-szamvetese>

Homokterenyén található az iskola is. A Nádújfaluban és a Jánosaknán lakó diákok busszal érkeznek az iskolába, ez mindössze egy 5 perces utazást vesz igénybe. A három településrészen mindösszesen alig kétezren élnek.

A három település rész és az ott élő lakosság között jelentős különbségek fedezhetőek fel. A hátrányos helyzetű, alacsony társadalmi státuszú népesség, többségében cigány családok nagy része a jánosaknai település részre koncentrálódik. Míg a másik két település részen, Homokterenyén és Nádújfaluban, többnyire magas státuszú, értelmiségi családok élnek és a cigány családok aránya itt alacsonyabb. Jánosakna egy szegregált településrész, ahol a lakosság 1,5%-a, megközelítőleg 285 fő él, ám az itt élőknek csak a kétharmadát, 170 főt tekint cigánynak.²² Az itt élők jelentősen hozzájárulnak a településen meglévő munkanélküliséghez, a szociális problémák pedig halmozottan jelentkeznek. Főbb társadalmi-szociális, integrációs probléma a romos házak, lakókörnyezet, az utak egy részének rossz állapota, járdák hiánya, az itt élők döntő többsége alacsony iskolázottságú és magas a napi megélhetési gondokkal küzdő, különböző díjhátralékot felhalmozó családok száma.

Ugyanakkor a település másik két része az utóbbi években pozitív változásokon ment keresztül. Többek között sor került a közintézmények (iskola, óvoda, orvosi rendelő, polgármesteri hivatal), járdák, utak mintegy felének felújítására, két játszótér és Községi Ház kialakítására, fokozottabb figyelmet kapott a közterületek tisztasága, rendelkezésre áll megfelelő közvilágítás és újabb üzletek kialakítására került sor. Azonban a településnek a mai napig egyik nagy hátránya a magas munkanélküliség. 2012. októberi adatok alapján a településen 1209 munkaképes főből 141 fő, azaz a felnőtt népesség 12%-a volt munkanélküli, ez az arány az országosnál másfélszer magasabb.²³ A település önkormányzata és az itt található különböző vállalkozások nem tudnak mindenki számára munkalehetőséget biztosítani. Az itt élő emberek a környező településeken próbálnak munkát keresni, többkevesebb sikerrel. A szűkös munkalehetőségek mellett további hátrány, hogy az itt élők nagy része nem rendelkezik megfelelő iskolai végzettséggel vagy szakképzettséggel, a családok jelentős része létminimum alatt él.

Mátraterenyével szomszédos település Mátranovák. A település helyzetét tekintve több szempontból hasonlítanak egymáshoz. Mátranovákon is van szegregált rész, a „telep”

²² MTA Gyerekszegénység Elleni Programiroda Kistérségi Tükör Bátorterenyei Kistérség http://www.tk.mta.hu/gyerekesely/uploaded_files/643_1337853043.pdf 31 p.

²³ <http://www.afsz.hu/>

(Orgona, Nefelejcs, Jázmin és Akác utcák), ahol többségében alacsony társadalmi státuszú népesség él és a cigány családok száma pedig jelentősen felülprezentált. Ezekben az utcákban él a település lakosságának 5%-a, 98 fő, és bár a falu ezt a részt cigánytelepként tartja számon, ám a felmérések szerint az itt élőknek csak a fele tekinthető cigánynak.²⁴ Itt élők döntő többsége hátrányos helyzetű és alacsony iskolázottsággal rendelkezik ebből adódóan a munkanélküliséget tekintve Mátránovákon is hasonlóan rossz a helyzet. 2012. évi októberi adatok alapján 1163 nyilvántartott munkaképes főből 154 fő, a felnőtt népesség 13,3%-a munkanélküli, ami - hasonlóan a mátraterenyei adatokhoz - az országos átlagnál jelentősen, 1,68-szor magasabb.²⁵

Ahogy a fentiekből látható, a két település társadalmi-gazdasági helyzetét, a településen szegregált körülmények között élők számát és arányát tekintve nagyon hasonlatos, azonban az iskolákat vizsgálva jelentős különbségeket fedezhetünk fel. A mátránovái általános iskola sokkal „elitebb”, magasabb oktatási színvonallal rendelkező iskolának számít az itt élők körében. Ide a jobb társadalmi, anyagi helyzetben lévő családok gyermekei járnak, elenyésző azoknak a diákoknak a száma, akik hátrányos helyzetűek lennének. Ezzel ellentétben Mátraterenyén fordított helyzet alakult ki: ez az iskola egyre inkább hátrányos helyzetű, „nehezen kezelhető” gyerekek iskolájává válik. A két iskolában kialakult helyzetet két helyi szereplő szemszögéből vizsgáltam meg. Kutatásom során a mátraterenyei iskolaigazgatóval és a két iskola közös szociális munkásával készítettem interjúkat. Meglátásuk nem minden esetben egyezett meg, de voltak olyan álláspontok, amiben hasonlóan vélekedtek.

Serfőző Péter igazgató úrral való beszélgetésem során megtudtam, hogy a rendszerváltást követően, a szabad iskolaválasztás hatására a település iskolájában is jelentős változások történtek. Elmondása szerint, az iskola társadalmi és etnikai összetétele jelentősen megváltozott az utóbbi években. Pályafutása kezdetén 1996-ban az iskolában 190 fő körüli volt a tanulói létszám, ennek körülbelül a 20-25 %-a volt a tanárok által romának tekintett tanulók aránya. Ehhez képest a 2012. októberi adatok alapján az iskola létszáma jelentősen csökkent, 112 főre, viszont a romaként számon tartott tanulók aránya 60%-ra növekedett.

²⁴ MTA Gyerekszegénység Elleni Programiroda Kistérségi Tükör Bátorterenyei Kistérség http://www.tk.mta.hu/gyerekesely/uploaded_files/643_1337853043.pdf 31 p.

²⁵ <http://www.afsz.hu/>

Az iskola helyzete az évek során egyre kedvezőtlenebbül alakult. Sok jobb módú család gyermeke hagyta el az iskolát. Ennek fő oka a magas hátrányos helyzetű tanulói szám, elsősorban a roma tanulói arány. Ezt azonban a családok és a szülők nem kezelik nyíltan és nem mondják el őszintén az iskolaválasztás vagy váltás során. A szabad iskolaválasztással élő családok gyermekeinek többsége a szomszédos mátranováki iskolába kerül, csak mintegy harmaduk választja a közeli megyeszékhely, Salgótarján valamelyik iskoláját. Kutatásom egyik legfontosabb kérdése, hogy miért alakult ki ez a helyzet, illetve, hogy vannak-e tényleges különbségek a két iskola között. Az igazgató úr úgy véli, hogy az iskolák színvonala között nincs különbség, hiszen jól ismeri mindkét iskolát. Sőt még a 90-es évek előtt a két iskola egybevonásáról is szó esett. Mindkét iskolának hasonlóan jó a felszereltsége, az oktatás színvonala és mindkét intézményben 8 osztályos képzés folyik. Azonban Mátranovákon, Mátraterenyével összehasonlítva töredéke a romaként számon tartott és hátrányos helyzetű tanulók száma és aránya.

A hátrányos helyzetű és halmozottan hátrányos helyzetű kategóriát tekintve a KSH 2011/2012-es kimutatásai alapján a tanulók aránya, száma és a területi aránytalanságok sem változtak az előző évekhez képest. Országos átlagot tekintve Észak-Magyarország és az Észak-Alföld helyzete a legrosszabb. Észak-Magyarországon a HH-ek aránya 16%-kal, a HHH tanulók aránya pedig 10%-kal magasabb az országos átlagnál. A 3000 fő alatti községekben pedig a legmagasabb HH arány 54% és HHH arány 27%.²⁶ Mátraterenye és Mátranovák is az észak-magyarországi régióhoz tartozó 3000 fő alatti kistélepülések közé tartozik, így a probléma sokszorosán sújtja a két települést. Azonban a két iskola között így is fedezhetők fel eltérések.

Mátraterenyei és a mátranováki általános iskola tanulói létszám adatai:

	2010/2011-es tanév		2011/2012-es tanév		2012/2013-as tanév	
	Mátraterenye	Mátranovák	Mátraterenye	Mátranovák	Mátraterenye	Mátranovák
HH tanulók aránya	76%	30%	72%	50%	83%	47%
HHH tanulók aránya	47%	12%	49%	4%	44%	3%
Teljes létszám (fő)	130	143	115	135	112	134

Forrás: saját gyűjtés alapján

²⁶ <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1112.pdf>

Mint a táblázat is mutatja az utóbbi években mindkét településen növekedett a hátrányos helyzetű tanulók aránya. De fontos kiemelni, hogy Mátraterenyén a tanulók majdnem fele HHH-s, míg ez az arány Mátránovákra jóval alacsonyabb. A mátraterenyi Móra Ferenc Általános Iskolában az összes tanulói létszámhoz viszonyítva a hátrányos helyzetűek száma az utóbbi 2-3 évben 70-80% között ingadozott. Az idei tanév során a legmagasabb a számuk a 112 főből 83%-uk sorolható e kategóriába, ami akárhogy is nézzük, nagyon nagy arálynak számít. Elmondható tehát, hogy a 3 tanév adatai alapján a hátrányos helyzetű gyerekek aránya mindig is magasabb volt Mátraterenyén. 2010/11-es tanévben 46%-kal kevesebb HH-s diák járt Mátránovákra majd 2011/12-es tanévben megnőtt az arányuk és a különbség csak 22% lett a két iskola között. Az idei tanévben ismét csökkent a számuk Mátránovákra és 36%-al kevesebb lett, mint a másik iskolában. A két iskola tanulói létszáma közötti különbség is felfedezhető. A 2010-es adatokhoz viszonyítva akkor még csak 13 fővel több diák járt Mátránovákra ez a szám mára már 22 főre növekedett. A különbséget tovább növeli, hogy Mátraterenyén a hátrányos helyzetűek jelentős része a tanárok által romaként számon tartott tanuló, a 2012/13-as tanévben a 93 főből 62 fő. A szomszéd településen ez a szám 20 fő alatt van.

A két település iskolájának tanulói összetételében érzékelhetőek a különbségek. Mi ennek az oka? Több magyarázat is felmerül ebben az esetben. Egyrészt a lakosság összetétele miatt, hiszen Mátraterenyén valamivel magasabb a roma népesség aránya. Másrészt a társadalmi összetétel és a roma gyerekek aránya közötti különbség a szülők szelekciójának is lehet következménye.

Felmerül a kérdés, hogy az értelmiségi családok miért viszik el gyermekeiket Mátraterenyéről a mátránovái iskolába? Egyik, általánosan adott, közkeletű válasz, hogy a hátrányos helyzetű, rosszabb képességű gyermekek hátráltatják jobb képességű társaikat. Az igazgató úr tapasztalata, hogy a rosszabb képességű roma tanulók körülbelül olyan 12 éves korukig „kezelhetőek”, a problémák 7. és 8. osztályban kezdődnek. Nagy részük rendetlen az órán, nincs felszerelésük. Hátrányos helyzetükből adódóan jogosultak arra, hogy ingyen tankönyvet kapjanak, mégsem használják ki ezt a lehetőséget és nem viszik magukkal az órára, nem tanulnak vagy készülnek belőle. Rossz magaviseletükkel rendszeresen zavarják a társaikat és az óra menetét. Az iskola pedagógusai között vannak, akik jobban kezelik ezt a helyzetet, mások kevésbé. Leggyakoribb probléma a fegyelmezés, ha a pedagógus megpróbálja, akkor a diákok azzal vágnak vissza, hogy: *„Azért szól rám, mert én roma vagyok?”*. A gyerekek közötti konfliktusok esetében gyakori eset, amikor roma és roma

között alakul ki veszekedés. Ez egyrészt a településen élő különböző roma csoportok közötti különbségekkel, másrészt a szülők közötti konfliktusok, a családból hozott minták iskolai megjelenésével magyarázható.

A mátraterenyei általános iskolában nem működik speciális osztály. A hátrányos helyzetű gyerekek tanulását segíti az egy éve működő Tanoda. Itt a gyerekek képességeit próbálják javítani, illetve minden tantárgyból segítik a felzárkózást. Emellett szabadidős, sport tevékenységekre is van lehetőségük. Ide az iskola felső tagozatára járó hátrányos helyzetű diákok és a magántanulók járnak. A magántanulók közül 2 fő 16 év alatti és orvosi szakvéleményre lett magántanuló, míg a harmadik személy 16 év feletti és szülői kérésre lett magántanuló. Mind a három diák roma, hátrányos helyzetű.

A diákoknak ezen kívül havonta egyszer alkalmuk nyílik pszichológussal beszélgetni, elsősorban felsős diákok veszik igénybe ezt a lehetőséget. Azonban az igazgató úr úgy véli ez „csepp a tengerben” ugyanis nagyon kevés ez a havi egy alkalom, a gyerekek nem nyílnak meg igazán.

A 8. osztály elvégzése után körülbelül a diákok 60-70%-a tanul tovább nagy részünk szakmunkásképzőbe megy és 1-2% választja gimnáziumot. A szakmunkásképző elvégzése után nagyon kevés az, aki szakmájában el tud, helyezkedni vagy egyáltalán talál munkahelyet. Az igazgató úr azonban úgy látja, ez nem csak a romákat érintő probléma.

Kompetenciamérések: Mátraterenye és Mátranovák

A KIR azaz a Közoktatási Információs Rendszer honlapján 2008-tól kezdődően elérhetőek az ország általános iskoláinak kompetencia mérés eredményei. Munkám során a 2011-es évi országos kompetencia mérés eredményeit hasonlítottam össze a mátraterenyei és a mátranovái általános iskola 6. évfolyamának tekintetében. Már a tanulók összetételében fedezhetők fel némi különbségek, amik hatással voltak az eredményekre is.

A két iskola 6. osztályának tanulói összetételében, ahogy a táblázat is szemlélteti, észlelhető különbség. A felmérésben Mátraterenyén 6 fővel kevesebb tanuló vett rész ezért ez az eredményt is nagyban befolyásolhatja. Hiszen kevesebb tanuló esetén nagyobb esély van az eredmény lerontására, ha már egy tanuló rosszul írja, meg akkor az már nagyban meghatározza az összesített eredményt.

Az iskolák összesített létszámadatai:

	Osztály létszám	HHH tanulók száma	BTMN tanulók száma	Felmérésben résztvevő tanulók száma
Mátraterenye	13	6	1	11
Mátranovák	17	3	-	17

Forrás: KIR Országos mérés eredményei

Fontos szempont, hogy Mátraterenyén magasabb 3 fővel a HHH tanulók száma és 1 beilleszkedési, tanulási vagy magatartási nehézségekkel küzdő tanuló is van az osztályban. A létszámadatok és tanuló összetétel alapján úgy tűnik Mátranovák esetében jobb eredmény várható.

Matematika és a szövegértések tanulói átlageredményei:

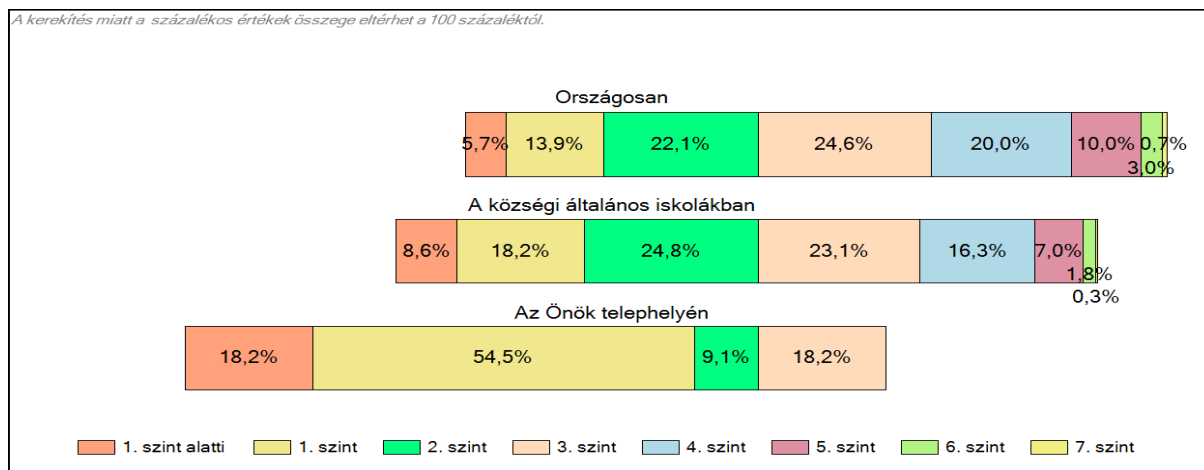
	Mátraterenye	Mátranovák	Országos	Közepes községi átl. iskolák
Matematika eredmények	1260	1408	1486	1434
Szövegértés eredmények	1251	1409	1465	1404

Forrás: KIR Országos mérés eredményei

A matematika felmérések során a mátraterenyei általános iskola tanulóinak eredménye egyáltalán nem mondható jónak, messze elmaradt mind az országos, mind a szomszédos település iskolájához képest. Az országos átlageredmény 1486 pont lett, a közepes községek általános iskoláinak átlageredménye pedig 1434 pont. Ezekhez az eredményekhez képest mindössze 1260 pontot sikerült elérni. Mátranovák azonban ehhez az eredményhez viszonyítva sokkal jobb eredményt ért el, a tanulók átlageredménye 1408 pont lett, így csak mindössze 26 ponttal maradt le a többi községi iskolához képest azonban Mátraterenye már jóval több 174 ponttal kevesebbet ért el. A képességszintek százalékos eloszlása során, Mátraterenyén a tanulók több mint fele, 54,5% az 1. szinten teljesített, hasonló részaránnyal 18,2 %-uk pedig 1. szint alatt és 3. szinten teljesített. Egyetlen tanuló sem volt, aki a 3. szint fölött teljesített volna. Ezek alapján elmondható, hogy a matematika területén nagyon gyenge eredmények születtek.

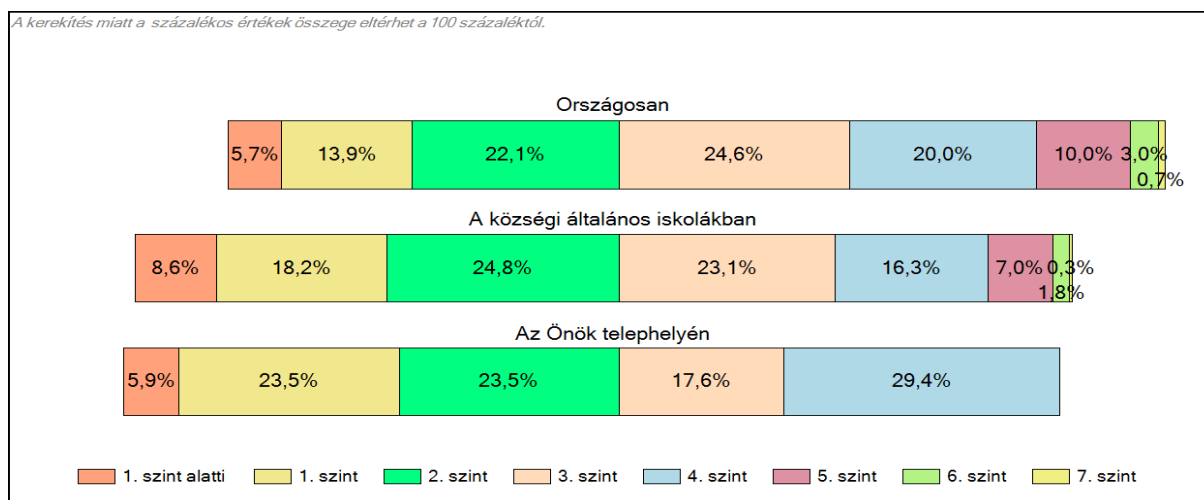
A következő két ábra a mátraterenyei és a mátranováki iskola tanulóinak képességszintek szerinti százalékos megoszlása mutatja a matematika eredményekben:

Mátraterenye:



Forrás: KIR Országos mérés eredményei

Mátranovák:



Forrás: KIR Országos mérés eredményei

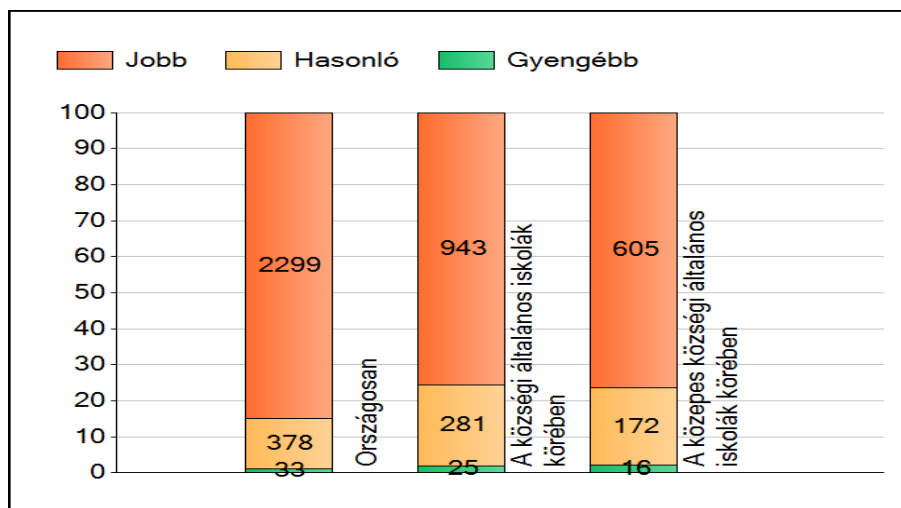
Ahogy a két ábra is szemlélteti sokkal jobbnak mondható a mátranováki diákok képessége. Mátraterenyén egyetlen diák sem érte el a 4. szintet azonban Mátranovákon a tanulók majdnem 30%-ának sikerült. Az országos átlaghoz is sokkal közelebb állnak, mint a mátraterenyei tanulók. Azonban egyik iskolának sem sikerült az 5. a 6. vagy 7. szintet elérnie.

A szövegértések tekintetében sem mondható jobbnak a helyzet Mátraterenyén. Az országos átlageredményekhez képest 214 ponttal, a közepes községi iskolák esetében 153 ponttal maradt le. Így elmondható, hogy községi szinthez viszonyítva a szövegértési feladatok rosszabbul sikerültek, mint a matematika feladatsorok átlageredményei. Mátranovák itt is

sikeresebbnek bizonyult ugyanis 58 ponttal többet ért el, mint a mátraterenyei iskola. Ezen felül pedig a közepes községi iskolák átlageredményétől is 4 ponttal többet gyűjtött.

A szignifikánsan jobban, hasonlóan, illetve gyengébben teljesítő telephelyek száma és aránya (%):

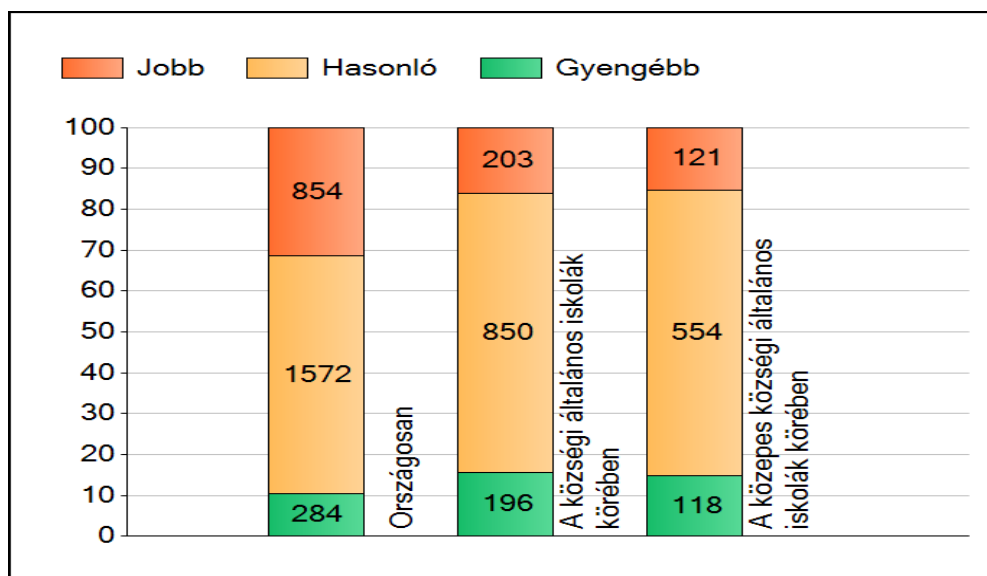
Mátraterenye:



Forrás: KIR Országos mérés eredményei

Mátraterenye országos szinten 2299 iskolától teljesített rosszabbul és 33 iskolától ért el jobb eredményt. Közepes községi szinten pedig 605 iskola teljesített jobban, 172 ért el hasonló eredményeket és 16 teljesített rosszabbul.

Mátránovák esetében a közepes községi iskolák körében nagyon jól teljesített, hiszen 118 iskola rosszabb átlageredményt ért el. Országos szinthez viszonyítva pedig több mint 200 iskola rosszabb eredményeket ért el.



Forrás: KIR Országos mérés eredményei

A képességszintek százalékos eloszlása alapján elég gyenge eredmények születtek Mátraterenyén a matematikához hasonlóan. Talán kisebb pozitívum, hogy itt már teljesítettek a tanulók a 3. szint felett, 9,1 %-uk a 4. szintet is elérte. Azonban egyetlen tanuló sem volt képes a 4. szintfölötti eredményt elérni. A tanulóknak itt kevesebb része kb. 9%-a teljesített az 1. szint alatt. Kb. 50 %-uk ért az 1 és a 2. szintre el. A szövegértés területén jobb eredmények születtek, mint a matematikánál azonban még ez sem tekinthető kedvezőnek. Az értékek alapján elmondható, hogy a tanulók nem rendelkeznek megfelelő szövegértési képességgel, ami a későbbiekben nagy hátrányokhoz vezethet.²⁷

Összegzésként elmondható, hogy Mátraterenyén a matematikai és a szövegértési kompetenciavizsgálat eredményei között nincs jelentős különbség, mindkét tantárgy esetében fejlesztésre és a tanulók felzárkóztatására van szükség. Jelentős mértékben észlelhető a mátraterenyi iskola tekintetében a tanulók lemaradása az ország és a többi község iskolájához viszonyítva. A szomszéd településen található iskola ezzel ellentétben magasan jobb eredményeket produkált és legtöbb esetben közelítő értéket ért el az országos és községi iskolák körében. A mátraterenyi iskolaigazgató ennek ellenére úgy vélte, hogy a két iskolában az oktatás minőségében nincsenek különbségek, hasonló szinten állnak, azonban az eredmények nem ezt mutatják. Felmerül a kérdés, hogy mi ennek az oka? Mátraterenye nehezebb helyzetben van, vagy a diákok hozzáállásában van a hiba? Vagy a tanárok szakképzettsége nem megfelelő? A következő részben a szociális munkás segítségével közelebb kerültem a válaszokhoz.

Gyerekesély program:

A mátraterenyi és a mátranováki általános iskola egyaránt a bátonyterenyi kistérséghez tartozik.

2010-ben sikeresen pályáztak a Gyerekesély programra, amely lehetőséget nyújt a gyerekszegénység következményeinek enyhítésére. Legfontosabb fejlesztési területek közé tartozik a gyermekes családok anyagi helyzetének javítása, megfelelő lakhatás biztosítása, szegregáció csökkentése, iskolai tanulmányokat segítő szolgáltatások fejlesztése. Ezen program keretei között 2011. január 1-től a mátraterenyi és mátranováki általános iskolai tagintézménybe egy közös szociális munkás felvételére nyílt lehetőség. Munkájának legfontosabb része, hogy közvetlen személyes kapcsolatot építsen ki az iskolában tanuló

²⁷ <http://www.kir.hu/okmfit/kereso.aspx?t=t>

hátrányos helyzetű diákokkal, a diákok szüleivel és a pedagógusokkal. Feladatkörébe tartozik különböző közösségi és családi szabadidős, kulturális programok szervezése, a gyermekek veszélyeztetettségének a megelőzése, családlátogatás, tanácsadás, diákok-szülők delegálása különböző szakszolgálatokhoz, szülői értekezleteken való részvétel, illetve figyelemmel kíséri a diákok tanulmányait is.²⁸

Kutatásom során lehetőségem nyílt beszélgetni a két iskola közös szociális munkásával, aki hetente egy napot Mátranovákon és négy napot Mátraterenyén tölt, ami jelzi a két település közötti különbségeket. Mátranovákon sokkal kevesebb probléma merül fel, ott elegendő egy nap is. A szociális munkás tapasztalatai szerint a két iskola között jelentős különbségek vannak, mind az oktatás mind a tanulói összetétel terén. Mátranovákon mindenképpen magasabb szintűnek tartja az oktatás színvonalát. Az oda jelentkező szülők, gyerekek tisztában vannak azzal, hogy „elitebb” iskola, mint a mátraterenyei. Sokkal szigorúbb szabályoknak kell megfelelniük, amit a tanárok keményen meg is követelnek. A tanárok felől elvárás, hogy az órára rendszeresen és megfelelően készüljenek a diákok. Az iskolában a diákok délutáni szabadidejének eltöltésére rendelkezésre áll tanulószoba és különböző szakkörök. Emellett az iskolában zenei és néptánc oktatás is folyik heti rendszerességgel.

Mátranovákra jellemző, hogy a tanítási szintet nem adják alább egy rosszabb képességű diák miatt, ugyanúgy megkövetelik a tananyagot tőle, mint a többi, de jobb képességű diáktól. Ha nem képes felvenni az „íramot” társaival akkor segítenek neki és ösztönzik továbbra is. Azonban ha a gyermek részéről nem látnak hajlandóságot és továbbra is problémás a viselkedése, akkor az iskola vezetése javasolja az iskolaváltást. Másfelől ha egy diák rosszabbul teljesít, mint társai vagy nem megfelelő a magatartása akkor társaiban is könnyen ellenszenvet válthat ki, kiközösítik őt a közösségből. A szociális munkás elmesélte, hogy az utóbbi időben egy hátrányos helyzetű roma fiú került az iskolába, akivel sok baj volt kezdetben, mind tanulmányilag mind magatartását tekintve, de az utóbbi időben sokat változott pozitív irányba. Ez köszönhető az intézmény-vezető szigorú és következetes követelményének másrészt, hogy maga a szociális munkás is sok időt fordított a gyermekre.

Ezzel ellentétben Mátraterenyén nehezebb a helyzet, hiszen a hátrányos helyzetű gyerekek magasabb száma miatt jóval több problémával kell szembenéznie mind az iskolavezetésnek, maguknak a tanároknak és a szociális munkásnak is. Mivel a jobb

²⁸ http://www.tagulovilag.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=34&Itemid=37

képességű gyerekek nagy része iskolát váltott és a szomszédos Mátranovákra jár, az oktatás színvonala is csökkent az idők során. Fő oka ennek, hogy a rosszabb képességű gyerekek nem megfelelően teljesítenek az iskolában, nem tanulnak, és sok probléma van velük. A családi háttér sem nyújt nekik megfelelő támogatást tanulmányaik során. Van, olyan hátrányos helyzetű család ahol 11 gyerek van így az iskoláskorú diáknak nem is nyílik lehetősége otthon tanulni, hiszen nagyon gyakori, hogy ő vigyáz kistestvéreire és segítenie kell a ház körüli teendőkben.

A szociális munkás azonban úgy véli, hogy mivel Mátranovákra alacsonyabb a hátrányos helyzetűek száma, könnyebben is képesek a problémára megoldást találni. Ott a jobb képességű társaikkal szemben kisebbségben vannak a problémás gyerekek, nekik kell alkalmazkodniuk, különben kiközösítik őket. Mátraterenyén viszont, mivel magasabb a hátrányos helyzetű, rossz képességű diákok száma így sokkal súlyosabb, bonyolultabb a helyzet. Itt általában a jobb képességű diákkal szemben elutasítóak társai, és zavarják a tanulásban ez által az ő eredményei is rosszabbak lesznek.

Az oktatás színvonalának csökkenésével együtt jár a jegyek értékeinek a csökkenése is. Hiába teljesít 5-ös érdemjegyre egy tanuló nagy valószínűséggel ez az eredmény egy jobb presztízsű iskolában kevesebbet ér. Így azok a tanulók, akik próbálnak jól teljesíteni nem biztos, hogy a későbbiekben is sikereket tudnak majd elérni egy magasabb oktatási színvonalú iskolában. Ez a veszély főként a gimnáziumokban vagy szakközépiskolában tovább tanuló diákokat veszélyezteti a legjobban.

A szociális munkás úgy véli az igazolatlan hiányzások száma is jól tükrözi a két iskola közötti szigorú rendszer és a diákok összetétele közötti különbséget. Mátraterenyén az igazolatlan hiányzások száma 2009/10-es tanévben 2794 óra, 2010/11-es tanévben 1837 óra és a 2011/12-es tanévben pedig 1071 óra volt. Mátranovákra azonban ismét sokkal jobb a helyzet ugyanis 1 tanév során mindig 10 alatt maradt az igazolatlan hiányzások száma.

Összegzés

Kutatásom során az oktatás területén kialakult társadalmi egyenlőtlenségeket mutattam be Mátraterenye szemszögéből. Bebizonyosodott, hogy az egyenlőtlenségeket meghatározó dimenziók, igen is fontosak a tanulmányok, életutak során. Mint ahogy az általam vizsgált település is jól szemlélteti, napjainkban egyre fontosabb, az, hogy hova születünk, milyen településen élünk és ott milyen lehetőségeink vannak. Ha az adott település nem képes

biztosítani a megfelelő körülményeket az emberhez méltó életmódhoz, nem rendelkezik kiépített infrastruktúrával és minőségi intézményekkel akkor hátrányokkal indulhatunk. Azonban ha a családi háttérünk lehető teszi számunkra a lakóhely- vagy iskolaváltást, akkor újabb és jobb esélyek nyílhatnak meg előttünk. Dolgozatomban bemutatom, hogy sok család nem képes megteremteni már az alapvető elemeket sem az iskolai tanuláshoz, így ezzel a szülők életútját, iskolai végzettségét, hátrányos helyzetét újra termelhetik a gyermekeik. Hasonlóképpen alakult a helyzet Mátraterenye esetében is ahol magas a hátrányos helyzetű, szegény gyerek száma és nagyon csekély a lehetőségekkel rendelkeznek.

Mátraterenye és Mátranovák az egyik leghátrányosabb és legszegényebb kistérségben helyezkedik el. A két szomszédos település iskolája között kialakult egy nyíltan ki nem mondott „verseny”. Természetes, hogy az iskolák mindig is próbáltak sikeresek lenni, jó képességű diákokkal foglalkozni és magas színvonalú oktatást biztosítani. Ebben az esetben a szabad iskolaválasztás lehetőségével már nem csak az iskolák, hanem a szülők is egyre erősebben szelektálnak az iskolák között. A szülők a „lábukkal szavaztak”, a hátrányos helyzetű, cigány gyerekek alacsonyabb aránya miatt a mátranováki iskolát választották. Így a két iskola közötti versenynek a vesztese a mátraterenyei iskola lett. Az iskolaigazgató és a szociális munkás eltérő álláspontjuk ellenére abban egyetértettek, hogy Mátraterenye napjainkban sokkal nehezebb helyzetben van, sokkal, több problémával kell szembenéznie.

Hivatkozott Irodalmak:

Andor Mihály-Liskó Ilona: Iskolaválasztás és mobilitás, Szocialista örökség, Iskolakultúra 1999.

Clotfelter, Charles T (2004): After Brown. The rise and retreat of school desegregation Idézi: Kertesi Gábor - Kézdi Gábor: Általános iskolai szegregáció Magyarországon az ezredforduló után. Az iskolai szegregáció mint probléma, Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézet, 2009.

Farkas Zsuzsanna: Helyzetkép az észak-magyarországi szegény gyerekek iskolai életéről, Szociológiai Szemle 2002/4 121-130. p.

http://www.tarsadalomkutatasi.hu/kkk.php?TPUBL-A-552/szoc_szemle/TPUBL-A-552.pdf

Forray R. Katalin – Hegedűs T. András: Az együttélés rejtett szabályai. Egy cigány csoport sikerének mértéke és ára egy iskolában In: Romák és oktatás, Iskolakultúra, Pécs 2001,

Havas Gábor: Esélyegyenlőség, deszegregáció. In: Fazekas Károly – Köllő János – Varga Júlia (szerk.): Zöld könyv a magyar közoktatás megújulásáért 128. p., Ecostat, Budapest 2008

Havas Gábor-Zolnay János: Sziszifusz számvetése, Az integrációs oktatáspolitiká, 2011. június <http://beszelo.c3.hu/cikkek/sziszifusz-szamvetese>

Kende Ágnes: A kudarcok okai, Tanulási motiváció 68. p., Iskolakultúra, Pécs 2001 In: Romák és az oktatás Iskolakultúra, Pécs 2001

Kertesi Gábor - Kézdi Gábor: Általános iskolai szegregáció Magyarországon az ezredforduló után. Az iskolai szegregáció mint társadalmi probléma, Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézet, 2009

Loss Sándor: Egy csapásra, Cigány gyerekek útja a kisegítő iskolába, Beszélő 2001. január <http://beszelo.c3.hu/01/01/08loss.htm>

MTA Gyerekszegénység Elleni Programiroda Kistérségi Tükör Bátonyterenyei Kistérség
http://www.tk.mta.hu/gyerekesely/uploaded_files/643_1337853043.pdf 31 p.

Virág Tünde: Kirekesztve, Akadémia Kiadó, Budapest 2010

Felhasznált adatok forrásai:

<http://www.afsz.hu/>

<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1112.pdf>

<http://www.kir.hu/okmfit/kereso.aspx?t=t>

http://www.tagulovilag.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=34&Itemid=37